

WORLD POLITICS

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

Print Issn: 2383-0123

Online Issn: 2538-4899

Regional Unity of Persianate States (Iran, Afghanistan, Tajikistan, and Uzbekistan): The Preventing Factors

Mehdi Zibaei Corresponding Author, Associate Professor, Faculty of Social Sceince, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. E-mail: zibaei@soc.ikiu.ac.it

Wahidullah Qaderi Ph.D Student, Department of Political Sceince, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran E-mail: wahidullahqaderi14@gmail.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Article history:

Received 2025/9/3

Accepted 2026/4/14

Published Online

2026/6/21

ABSTRACT

After the end of Cold War and the collapse of the SU, independent states established in Central Asia, including Tajikistan, its continues to create political, economic, social, and cultural relations with various states. In the meantime, given the historical background and common identity between the Persian-Language states of Iran, Afghanistan, and Tajikistan, could have paved the way for the establishment a regional union of Persian-Language states. The research question is what factors have prevented the establishment of a comprehensive regional union among Persian-Language states? The research hypothesis shows the lack of strong political will, the structure of the regional order, and the state international systems are the main factors preventing the formation of this union. In particular, the nature of political systems and governing these Persian-Language states see a regional union as a threat to their national interests and political survival. The findings show that despite cultural and linguistic similarities, factors such as territorial nationalism, lack of Persian identity, political instability, conflicting interests and the influence of major world powers have prevented the realization of the unity of three states (Iran, Afghanistan and Tajikistan). This research has based on the analytical-descriptive method with constructivism theory.

Cite this Article: Zibaei, M. and Qaderi, W. (2026). Regional Unity of Persianate States (Iran, Afghanistan, Tajikistan, and Uzbekistan): The Preventing Factors. *World Politics*, 15(1), 59-85. doi: 10.22124/wp.2026.29937.3488

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2025.31575.3583

1. Introduction

In the International Relations system, states have moved towards the establishment of Regional organizations and Unions, it's based on common identity, language, and historic to realize their political, economic, social, and cultural interests. However, despite the deep historical and cultural background of the Persian language and the common identity between the three Persian-Language states of (Iran, Afghanistan, and Tajikistan), after the Cold War and in the last 35 years these three states have not been able to establishing a Persian-Language Regional Union. Focusing on the identity, historic, and common language of these three countries, the article aims to identify the factors preventing this regional convergence and shows that factors such as nationalism, differences in political and ideological systems, mutual distrust, and competition between Great powers have prevented the formation of such a union. Therefore, the present study, using constructivism theory, separately examines the factors preventing the Regional Union of the Persian-Language states of Iran, Afghanistan, and Tajikistan.

2. Theoretical Framework

Constructivism theory is the one of important approaches in the study of International Relations; this theory attempts to overcome the shortcomings of materialist and purely structural approaches by combining propositions from different theories and provide a more Realistic explanation of the behavior of actors. This theory emphasizes the determining role of norms, culture, states identities, and social structures in the formation of the interests and behavioral patterns of states and believes that International Institutions and regimes can redefine the interests and even the identities of actors. While distancing themselves from Neorealist and Neoliberal rationalism and avoiding the discursive Reductionism of Poststructuralists, Constructivism emphasize the importance of the identity and political culture of states in explaining International Order and stability. According to Alexander Wendt, norms at different levels can be instruments of power, Institutional Legitimacy, or elements that constitute the identity and interests of states, and the highest level of cooperation results from the Internalization of norms. In addition to International Relations, this approach has also expanded to the field of international political economy, and by focusing on variables such as beliefs, values, and social identities; it has contributed to a more dynamic explanation of economic phenomena in contemporary international relations.

3. Methodology

Methodology of this article is analytical-descriptive and based on a library study, and relying on the theory of Constructivism, it combines the two approaches of positive Realism and phenomenological Interpretivism in the studies of International Relations. Constructivism is a new wave in modern Western methodology; it focuses

interpretation on the empirical and considers reality to have an interpretive aspect. According to Smith and Hollis, this theory is a combination of a naturalistic approach (causal analysis and explanation) and an interpretive approach (understanding International Relations from the inside). Conventional Constructivism Methodologically pursues tasks similar to Rationalist approaches and relies on collecting, evaluating evidence, and judging between explanations. Also, according to Onuf perspective, this theory has openness Methodological and by utilizing diverse methods, especially causal and mechanistic explanations, it allows for more accurate research results.

4. Results and Discussion

According to Constructivism theory identities of states and interests are not fixed, but rather social and discursive constructs that are reproduced within the context of political, ideological, and power systems. The findings of this study show that despite the deep linguistic, historical, and cultural commonalities among the Persian-Language states of Iran, Afghanistan, and Tajikistan, these components alone have not been sufficient to establish a sustainable Regional Unity. In this context, territorial nationalism, differences in political systems (Islamic-ideological in Iran, radical Islamist in Afghanistan, and secular authoritarian in Tajikistan), and conflicting identity discourses have prevented the internalization of common norms among these states. Also, political instability in Afghanistan and the resulting security concerns, especially in relation to the Taliban and radical movements, have intensified the atmosphere of mutual distrust and weakened the possibility of forming a common political will. Therefore, the factors Preventing the Regional Unity of Persian-Language states can be summarized in five main axes: First, the dominance of nationalism based on nation-state borders that has marginalized the identity of the Persian-Language; Second, ideological heterogeneity and conflicting perceptions of political Islam; Third, political and security instability in Afghanistan as the weak link in this convergence; Fourth, economic overlap and lack of complementarity of economic structures that have not created the necessary material benefits for unity; and Fifth, the interventions and competition of Great Powers that consider any formation of an independent regional bloc centered on Iran to be in conflict with their geopolitical interests. Accordingly, until the common identity of the Persian-Language is elevated to the level of internalized norms in the foreign policy of these states and political will is formed independent of the structural pressures of the International System, the realization of a comprehensive Regional Unity among Persian-Language states will have the above serious obstacles.

5. Conclusions & Suggestions

According to Constructivism theory a Regional Union of Persian-Language states requires redefining national identities and creating common discourses based on a common language, historic, and culture, which can pave the way for political, economic, and cultural convergence. However, religious and ideological differences,

the spread of nationalism, Afghanistan's political and security instability, the threat of terrorist groups, weak of economic structures, lack of modern transportation, financial and banking infrastructure, limited economic overlap, and the economic inability of the Persian-Language states of Iran, Afghanistan, and Tajikistan to mutually support each other, along with the interventions of major powers and regional powers, are considered the most important obstacles to the establishment of a Union of Persian-Language states. Therefore, reducing religious and ideological tensions, strengthening cultural and linguistic diplomacy, joint investment in economic infrastructure, security cooperation and coordinated fight against terrorism, establishing a joint economic institution, especially in the field of energy and natural resources, forming cultural and linguistic committees, and resolving disputes through diplomatic interactions of the joint committee can lead to breaking the preventing norms and presenting a new model of regional convergence, and ultimately improve the position of Iran, Afghanistan, and Tajikistan in the Regional and International Order, and ultimately establish a Regional Union of Persian-Language States.

Keywords: Regional Unity, Afghanistan, Iran, Tajikistan, Persian Language and Constructivism.

..

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳

شاپا الکترونیکی: ۴۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

عوامل بازدارنده اتحاد منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان)

مهدی زبائی نویسنده مسئول، دانشیار دانشکده علوم اجتماعی، گروه علوم سیاسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.
رایانامه: zibaei@soc.ikiu.ac.ir

وحیدالله قادری دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.
رایانامه: wahidullahqaderi14@gmail.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	بعد از پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی دولت‌های مستقل و جدیدی در آسیای مرکزی پا به عرصه حیات گذاشتند. این دولت‌ها، از جمله تاجیکستان به عنوان یک دولت فارس‌زبان، با تشکیل نظام حکومتی در پی تعاملات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با دولت‌های جهان برآمد. در این میان، زبان و پیشینه هویتی و تاریخی مشترک بین دولت‌های ایران، افغانستان و تاجیکستان می‌توانست زمینه‌ساز تأسیس یک اتحادیه منطقه‌ای از دولت‌های فارس‌زبان باشد. سوال پژوهش حاضر این است که چه عواملی مانع تأسیس یک اتحادیه منطقه‌ای فراگیر در میان دولت‌های فارس‌زبان بوده است؟ به نظر می‌رسد که فقدان یک اراده سیاسی قدرتمند در میان سیاستمداران این سه دولت، ساختار نظم منطقه‌ای و نظام بین‌المللی مانع اصلی تشکیل یک اتحادیه فراگیر منطقه‌ای می‌باشد. به‌نحویکه ماهیت نظام‌های حاکم بر این دولت‌های دارای هویت پارسی، اتحاد بین دولت‌های فارس‌زبان را در تضاد با سمت‌گیری‌های کلان سیاسی خود و خطری برای تداوم حیات خود می‌بینند. یافته‌های این پژوهش نشان‌دهنده آن است که علیرغم وجوه مشترک زبانی، فرهنگی، نژادی و مذهبی در میان این سه دولت عواملی چون ناسیونالیسم معطوف به واحدهای سرزمینی، کم‌رنگ بودن هویت پارسی برای نظام‌های سیاسی حاکم در برخی از این دولت‌ها، بی‌ثباتی سیاسی، همپوشانی اقتصادی و تضاد منافع دولت‌های بزرگ مانع رسیدن به یک اتحاد منطقه‌ای در میان دولت‌های فارس‌زبان مورد بحث بوده است. در ادامه برای تبیین بهتر موضوع، موانع اتحاد سه دولت فارس‌زبان ایران، افغانستان و تاجیکستان در پرتو نظریه سازه‌نگاری و بر اساس روش تحلیلی-توصیفی مورد بررسی قرار گرفته است.
کلیدواژه‌ها: اتحاد منطقه‌ای، افغانستان، ایران، تاجیکستان	
تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۶/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۱/۲۵ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۳/۳۱	

استناد به این مقاله: زبائی، مهدی و قادری، وحیدالله. (۱۴۰۴). عوامل بازدارنده اتحاد منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان). سیاست جهانی، ۱۵(۱)، ۵۹-۸۵. doi: 10.22124/wp.2026.29937.3488

© نویسنده (گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

با توجه به تحولات روابط بین‌الملل در شرایط فعلی جهان، دولت‌ها سعی دارند تا از طریق تأسیس سازمان‌ها و اتحادیه‌ها روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی بهتری با یکدیگر برقرار و اهداف خود را در چارچوب این سازمان‌ها و اتحادیه‌ها محقق نمایند. هویت، فرهنگ، زبان و ارزش‌های مشترک تاریخی در تشکیل این سازمان‌ها و اتحادیه‌ها نقش بارزی دارند که نمونه‌های موفق آن‌ها در اتحادیه اروپا، اتحادیه آفریقا، جامعه کارائیب، اتحادیه آمریکای جنوبی، اتحادیه دولت‌های جنوب شرق آسیا، اتحادیه عرب، اتحادیه ترک‌ها و نهادهایی از این نوع قابل مشاهده است. این اتحادیه‌ها و سازمان‌ها نقش‌های مؤثری در روابط تجاری، اقتصادی، سیاسی و حتی شکل‌گیری نظم‌های منطقه‌ای دارند. از آنجایی که دولت‌ها به تنهایی نمی‌توانند در سطح منطقه و بین‌الملل به اهداف خود دست یابند، بنابراین تلاش دارند تا از طریق سازمان‌ها و اتحادیه‌های در برگیرنده آنها به گونه‌ای مؤثرتر عمل کنند و در این چارچوب اهداف مربوطه را محقق نمایند.

جغرافیایی زبان فارسی در طول تاریخ شاهد تحولات سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی زیادی بوده است که از دولت‌های آسیای مرکزی و جنوبی تا شبه قاره هند را شامل می‌گردید. اما در شرایط فعلی دولت‌های فارس‌زبان محدود به سه دولت ایران، افغانستان و تاجیکستان هستند که زبان فارسی با لهجه‌های فارسی، دری و تاجیکی توسط جمعیت ساکن در آنها صحبت می‌شود و هویت مشترک این دولت‌ها را تشکیل می‌دهد. فارسی، زبان دربار صفاریان (۲۹۰-۲۵۴ ق)، دربار سامانیان (۳۸۹-۲۶۱ ق) و سایر امپراتوری‌ها در قاره آسیا بود. حداقل تا دو قرن پیش بخش اعظم سرزمین‌های مستقر در غرب، مرکز و جنوب آسیا به نوعی متأثر از زبان فارسی بودند. خاستگاه زبان و ادبیات فارسی در قرن سوم و چهارم هجری در خراسان و ماوراءالنهر (فرارود) است که آثار و فلکوره‌های زیادی در آنجا به جا مانده است. با آن که بعد از جنگ سرد در دهه ۹۰ میلادی همگرایی منطقه‌ای به عنوان راهکاری برای تقویت امنیت و نفوذ دولت‌ها شناخته شده است، اما دولت‌های فارس‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) با وجود مشترکات فرهنگی و زبانی به دلیل عوامل متعددی نتوانسته‌اند یک اتحاد منطقه‌ای تشکیل دهند. در طول تاریخ، تحولات سیاسی دولت‌ها و مرزبندی‌های ایجاد شده باعث گردیده است فارس‌زبانان به چند ملت مختلف تقسیم شوند. در شرایط فعلی با توجه به اینکه همگرایی منطقه‌ای و تأسیس اتحادیه‌ها و سازمان‌های منطقه‌ای نیاز اساسی در راستای تحقق منافع دولت‌ها محسوب می‌گردد، ضروری است کشورهای فارس‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) اتحادیه منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان را تأسیس

نمایند. اما وجود پاره‌ای از عوامل بازدارنده سبب گردیده که این دولت‌ها خواهان یا قادر به تشکیل این اتحادیه نباشند. تجربیات تاریخی نشان می‌دهد که اختلافات، درگیری‌ها، تفاوت نظام‌های سیاسی، ایدئولوژی‌های حاکم، رقابت قدرت‌های بزرگ و رقابت‌های تاریخی باعث بی‌اعتمادی و خصومت عمیق بین دولت‌های فارس‌زبان گردیده و مانع تشکیل یک اتحادیه فراگیر منطقه‌ای بوده است. از آنجایی که به طور تقریبی آغاز دهه ۹۰ میلادی مصادف با بروز تحولات شگرف درون هر سه کشور، کشورهای فارس می‌باشد (پایان جنگ تحمیلی عراق با ایران در سال ۱۹۸۸، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱ و به تبع آن خاتمه جنگ داخلی افغانستان و استقلال و ظهور دولت تاجیکستان) این پژوهش قصد دارد دوره ۳۵ ساله پس از جنگ سرد را به عنوان بازه زمانی مورد پژوهش مورد بررسی قرار دهد. با توجه به عنوان نوشتار نقطه کانونی پژوهش متمرکز بر جغرافیای سه کشور فارس‌زبان ایران، افغانستان و تاجیکستان می‌باشد. بنابراین هدف این پژوهش شناسایی عوامل بازدارنده اتحاد منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان است که زبان رسمی-اداری آنها فارسی می‌باشد. در ادامه ابتدا در بخش پیشینه پژوهش تفاوت اثر حاضر با آثار از پیش موجود برجسته خواهد شد. سپس چارچوب نظری بحث یعنی نظریه سازه‌انگاری مورد توجه خواننده محترم قرار خواهد گرفت؛ و در نهایت در بخش اصلی مقاله عوامل بازدارنده تشکیل یک اتحادیه منطقه‌ای فراگیر فارس‌زبان از منظر هر سه بازیگر به طور مجزا مورد بحث و تحلیل قرار خواهد گرفت.

۱. پیشینه پژوهش

در رابطه به موضوع عوامل بازدارنده اتحاد منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان آثار خاصی منتشر نشده است. اما پژوهشگران و دانشمندان در آثار خود به همگرایی سه دولت فارس‌زبان تأکید نمودن و به نحوی از انحاء فرصت‌ها و چالش‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را بیان کرده‌اند که در ذیل به آن می‌پردازیم. شاهرخ مسکوب در کتاب خود «هویت ایرانی و زبان فارسی»، به بحث زبان فارسی در تاریخ و فرهنگ ملت ایرانی پرداخته است. نویسنده به بررسی زبان فارسی در طول تاریخ قبل از اسلام و بعد از اسلام اشاره نموده و زبان فارسی را اهل دیوان، دین، عرفان، نثر و شعر در حکومت‌های فارس‌زبان مطرح کرده است که به خوبی نشان می‌دهد زبان فارسی در وحدت ملیت‌ها نقش مؤثری در طول تاریخ داشته است. نویسنده این کتاب را در چهار فصل به بحث هویت ایرانی و زبان فارسی در پرتو تاریخ، فرهنگ، عرفان و اخلاق بحث کرده است (Maskoob, 2006). پیروز مجتهدزاده کتابی با عنوان «دموکراسی و هویت ایرانی» دارد که در آن به ژئوپلیتیک و جغرافیای ایران و ایران‌شناسی پرداخته است.

نویسنده روند شکل‌گیری جغرافیای سیاسی ایران را در دو بعد (سرزمینی و حکومتی) مورد بررسی قرار می‌دهد. در بعد سرزمینی به بخش‌های جنوبی کنفدراسیون روسیه تا جنوب سرزمین‌های خلیج فارس و از کابل تا بغداد اشاره می‌نماید و در بعد حکومتی مفهوم ملت و سرزمین ایرانی هویتی بارز را در ایران پیش از اسلام تبیین نموده است (Mojtahedzadeh, 2007).

مجتبی مقصودی و منیره عرب در مقاله خود تحت عنوان «الزامات بازنگری در مناسبات ایران با حوزه فارس‌زبانان»، حوزه ژئوپلیتیک ایران در منطقه را بعد از فروپاشی شوروی فرصت خوبی برای تأثیرگذاری و سیاست‌های مناسب معرفی می‌کنند که ایران از این فرصت‌ها استفاده نکرد بلکه با سیاست‌های نامناسب فرصت را به رقبای منطقه‌ای واگذار نمود. ایران می‌توانست نقشی مهمی را در همگرایی و وحدت منطقه‌ای داشته باشد. نویسندگان در این پژوهش به الزامات بازنگری سیاست‌های ایران در قبال حوزه زبان فارسی پرداخته‌اند (Maghsoudi & Arab, 2019). سید محمد فیروزی در مقاله خود با عنوان «بررسی اشتراکات فرهنگی-اجتماعی ایران و افغانستان (با تأکید بر آسیب‌ها و فرصت‌ها)»، در ابتدا حوزه تمدنی بشری جغرافیایی خراسان بزرگ را توضیح داده و در ادامه اشتراکات فرهنگی-اجتماعی افغانستان و ایران را میراث دار تمدن بزرگ تلقی نموده است. افراط‌گرایی مذهبی، منافع رقبای منطقه‌ای و جهانی ایران، بحران مهاجرت، رشد گروه‌های رادیکال ناسیونالیستی را تهدید برای اشتراکات فرهنگی-اجتماعی معرفی کرده است (Firoozi, 2022).

رحمت‌اله نوروزی و همکاران در مقاله‌شان تحت عنوان «نقش و جایگاه زبان و ادبیات فارسی در دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در قبال افغانستان و تاجیکستان (۱۴۰۰-۱۳۸۴)»، زبان فارسی را ابزار دیپلماسی فرهنگی در این سه دولت فارس‌زبان معرفی کرده است. در ادامه تلاش‌های ایران برای طراحی محتوای آموزشی به زبان فارسی در دانشگاه‌ها، مدارس و ایجاد رسانه‌های بیرون مرزی با محوریت زبان فارسی را برای مردم دو دولت دیگر موثر معرفی می‌کند (Norouzi et al., 2023). خدیجه حاجیان در مقاله خود «زمینه‌ها و ظرفیت‌های زبان و ادبیات فارسی در همگرایی منطقه‌ای دولت‌های حوزه تمدن ایران فرهنگی، مطالعه موردی: افغانستان و تاجیکستان»، زبان فارسی را مؤلفه هویت ایرانیان و خط فارسی را عامل پیوند و وسیله‌ای مشترک برای برقراری ارتباط میان دولت‌های فارس‌زبان مطرح نموده است و در ادامه به نقش زبان فارسی در بسترسازی فرهنگی، انسجام‌بخشی و تحقق هویت ملی اشاره دارد. همچنین بر همگرایی این دولت‌ها بر اساس مشترکات فرهنگی، هویتی، تاریخی و زبانی تأکید نموده است. او موانع همگرایی میان افغانستان و تاجیکستان را اهمیت ندادن آموزش زبان فارسی

به معنای کامل در سطح منطقه و جهان مطرح کرده است (Hajian, 2023). آزاده جوهری فرد در مقاله خود تحت عنوان؛ اتحاد ایران، افغانستان و تاجیکستان ارزیابی پتانسیل اتحادیه فارسی زبان به همکاری تجارتي و فرهنگی ایران، افغانستان و تاجیکستان پرداخته است که در میان این دولت‌ها زبان، فرهنگ و هویت فارسی جایگاه خود را حفظ کرده است و به عنوان یک مدعی برای کسب موقعیت قدرت منطقه‌ای نفوذ کند. برای مقابله با اتحاد دولت‌های ترک و اتحاد دولت‌های عرب نیاز است که اتحاد دولت‌های فارس‌زبان تأسیس شود (Joharifard, 2010). برایان اسپونر در مقاله خود تحت عنوان؛ فارسی، دری، تاجیکی نام‌ها و سیاست زبان‌ها پرداخته است که نویسنده در نخست به تاریخ زبان فارسی اشاره می‌کند که از آسیای مرکزی تا هند و پاکستان و از کابل تا ایران و الی مرزهای ترکیه امروزی زبان حکومت‌ها بوده است. زبان فارسی به نام‌های تاجیکی، دری در قرن ۱۹ تغییر نام داده شده است که در اصل همان زبان فارسی است که قرن‌ها در قاره آسیا میان مردم رواج داشته بود. در شرایط فعلی که زبان انگلیسی زبان بین‌المللی است زبان فارسی تا اواخر قرن ۱۸ در آسیا زبان ادارات دولتی و تجارت بوده است (Spooner, 2012). با توجه به توضیحات فوق، مشخص است بحث عوامل بازدارنده اتحاد منطقه-ای دولت‌های فارس‌زبان در آثار نویسندگان به صورت اساسی مورد بررسی قرار نگرفته است و در این حوزه خلاء پژوهشی دیده می‌شود. براین اساس، در پژوهش حاضر ابعاد مختلف عوامل بازدارنده اتحاد منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲. مبانی نظری پژوهش: نظریه سازه‌انگاری

نظریه سازه‌انگاری یکی از رویکردهای مطالعه‌ای سیاست بین‌الملل می‌باشد که از ترکیب دیگر رویکردها تشکیل شده است، این نظریه در تلاش است با بهره‌گیری برخی از گزاره‌ها به نحوی نارسایی‌ها و کاستی‌های نظریه‌های گوناگون را برطرف سازد و به نحوی تصویر واقعی‌تر از الگوهای رفتاری سیاست بین‌الملل ارائه کند. سازه‌انگاران معتقد هستند که هنجارها، بازیگران و واکنش‌های معنادار از طریق قرار دادن هر یک در نقش‌ها و محیط‌های اجتماعی پدید می‌آید. برای سازه‌انگاران سازه‌های تمدنی، عوامل فرهنگی، هویت‌های دولتی و هنجارها در ارتباط با اینکه چگونه منافع دولت‌ها و الگوهای رفتاری آنها را تشکیل می‌دهند، مهم و قابل اهمیت هستند. نظام‌های بین‌المللی، رژیم‌های تسلیحاتی، نهادهای بین-المللی، نهادهای حقوق بشری، هنجارهای بین‌المللی و... کنشگران را به طرف بازتعریف منافع و حتی هویت‌های شان سوق می‌دهند (Abbasi Ashghali & Farrokhi, 2009: 77). تأکید سازه‌انگاران بر نقش فرهنگ در روابط بین‌الملل است که بر این اساس بدون توجه به فرهنگ سیاسی جهانی استاندارد کننده

نمی‌توان ثبات بالای نظم دولتی و کاهش تنوع اشکال سیاسی را تبیین و توضیح بهتر نمود. در عین حال سازه‌انگاران از ایدئالیسم نیز اجتناب نموده و تأکید می‌نمایند که همه چیز به زبان و گفتمان تقلیل نمی‌کند. در اینجاست که آنها در عین دور شدن از خردگرایی نئوواقع‌گرایان و نئولیبرال‌ها، به پساتجددگرایان و همچنان برداشت‌های پساساختارگرایانه نیز نمی‌پیوندند و فاصله خود را با این جریان نیز حفظ نموده و حمایت می‌کنند (Moshirzadeh, 2012: 326). الکساندر ونت معتقد است که تُرم‌ها و هنجارها در هر فرهنگ در سطح خاصی بین همگان مشترک است و در سه سطح درونی دیده می‌شود. در سطح نخست، تُرم‌ها و هنجارها با مفروضات واقع‌گرایی سازگار می‌باشد، دنباله‌روی از تُرم‌ها برآیند اعمال زور و قدرت هژمون است. سطح دوم، تُرم‌ها و هنجارها متناسب با مبانی نئولیبرال‌ها متعهد و هنجارهای ناشی از مشروعیت و منافع حاصل از آنهاست و در سطح سوم، تُرم‌ها اساساً شکل دهنده منافع و هویت بازیگرانی هستند که رویکرد سازه‌انگارانه را به نمایش می‌گذارند. از نظر الکساندر ونت بالاترین درجه همکاری نیز در سطح اخیر از درونی‌شدن هنجارها در میان دولت‌ها اتفاق می‌افتد (Daneshnia, 2015: 58). زمانی که یک هنجار منافع یک دولت خاص را تعریف کند امکان سرپیچی از هنجار تعریف شده بدون توجه به نتایج آن وجود دارد، اما اگر همان هنجار در راستای منافع چند دولت تعریف شود احتمال سرپیچی و کشمکش در انتظار نخواهد بود. علاوه بر این، احیاناً یک دولت از پذیرفتن هنجارهای پذیرفته شده و قدرتمند تمرد کند سایر دولت‌ها فشارهای دیپلماتیک و اقتصادی را بر همان دولت اعمال می‌نماید تا اینکه دولت مزبور مجبور به پذیرش و پیروی از هنجارهای وضع شده گردد (Simbar & Zibaei, 2012: 28-29).

نظریه سازه‌انگاری در حوزه اقتصاد سیاسی بین‌الملل نیز به کار رفته و توجه سازه‌انگارانه را در هزاره جدید به خود جلب نموده است. به‌طوری که نظریه‌پردازی در رابطه به تأثیر متغیرهایی همچون هنجارها، عقاید، باورها، ارزش‌ها و هویت‌های اجتماعی به بخش از قواعد اقتصاد سیاسی تبدیل شده است (Pourahmadi Meibodi & Jame, 2023: 88). در واقع فروپاشی تبیین‌های ساختاری و مادی سیاست بین‌الملل که در چند دهه اخیر رخ داده است، علاوه بر سیاست بر ادبیات اقتصادی سیاسی نیز تأثیر داشته است و به طور کلی به عنوان مکان نسبتاً متفاوتی شناخته می‌شود. درهم ریختگی هویت‌ها، عقاید، فرهنگ‌ها و امثال آن‌ها در دنیای امروزی اقتصاد سبب می‌گردد که دولت‌ها و بازیگران اقتصادی از عدم قاطعیت در محیطی که در آن قرار می‌گیرند، پیروی کنند. در حال حاضر تبیین‌های سازه‌انگارانه از پدیده‌های اقتصادی در حال رایج‌تر شدن است (Abdelal et al., 2005: 5-6).

۳. روش پژوهش

روش پژوهش در این مقاله تحلیلی-توصیفی بوده و به شکل کتابخانه‌ای صورت گرفته است. نظریه سازه‌انگاری به دو روش (واقع‌گرایی اثباتی و تفسیرگرایی پدیدارشناسانه) شکل گرفته و به دنبال ساختن روشی تفسیری/تجربی در حوزه مطالعات روابط بین‌الملل از موضوعات و مسائل مطروحه است. نظریه سازه‌انگاری را در حوزه مطالعاتی روابط بین‌الملل می‌توان در واقع موج جدیدی از روش‌شناختی مدرن در غرب در نظر گرفت که این روش، تفسیر را متوجه امر تجربی می‌نماید. سازه‌انگاری هر دوی این روش‌ها و نگرش‌ها را پذیرفته و برای واقعیت وجه تفسیری ارائه می‌کند. اسمیت^۱ و هولیس^۲ به دو روش‌شناختی (نخست رهیافت طبیعت‌گرا و دوم فهم روابط بین‌الملل از درون) در سنت نظری روابط بین‌الملل اشاره می‌نمایند که سازه‌انگاری ترکیبی از هر دو روش است. رهیافت طبیعت‌گرایی در مقابل رهیافت تفهیمی علت کاوی و تبیینی در روابط بین‌الملل انجام می‌دهد و روشی را پیشنهاد می‌کند که مورد توجه همه کن‌شگران روابط بین‌الملل است (Mojtahedi Zanjirabad & Eyvazi, 2019: 189-191). سازه‌انگاری مدرن، یا به اصطلاح متعارف وظایف مهم روش‌شناختی مشابه اردوگاه‌های عقل‌گرا یا سودگرا را دنبال می‌کند. جمع‌آوری شواهدی ارزیابی آن و داوری در میان توضیحات آن‌ها به طور مشابه بر چندین منبع تکیه دارند که سایر دانشمندان علوم اجتماعی به طور گسترده برای استخراج شواهدی قابل اعتماد و مرتبط از آن‌ها استفاده می‌کنند (Jung, 2019: 3-4). اونف^۳ باور دارد که سازه‌انگاری با مجموعه از روش‌های مختلف سازگار است، در واقع وی صراحتاً نظریه سازه‌انگاری را از نظر روش‌شناسی دارای گشودگی می‌داند. بدین لحاظ عده‌ای بر سازه‌انگاری از لحاظ روش‌شناسی باز تأکید می‌نمایند و به روش‌شناسی سازه‌انگارانه باورمند هستند، بنابراین تبیین علی و مکانیسم‌های آن از جمله روش‌های تبیینی می‌باشد که پژوهش‌های سازه‌انگارانه در پرتو آن انجام می‌شود و در این چارچوب نتایج بهتری در پژوهش به دست می‌آید (Mousavi, & Javadi Arjmand, 2022: 72).

۳. عوامل بازدارنده اتحاد منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان)

در این بحث به هریک از عوامل بازدارنده اتحاد منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) به صورت جداگانه پرداخته میشود.

1. Smith

2. Hollis

3. Onuf

۳-۱. ناسیونالیسم

با آن که ناسیونالیسم برای افراد برخوردار از احساسات قوی برتری ملی، نتایج مطلوب دارد اما در شکل تسلط بر سایر ملت‌ها و نظارت بر مرزها دیگری و در برابر دیگران نامطلوب است. با این حال، یک راه جایگزین برای تفکر در مورد ناسیونالیسم این است که آن را یک وسیله و نه به‌عنوان هدف عمل ببینیم. ناسیونالیسم نه تنها یک ایدئولوژی آگاهانه است، بلکه یک چارچوب گفتمانی و شناختی است که مردم از طریق آن جهان را درک، تعاملات اجتماعی را هدایت، در کنش‌های هماهنگ شرکت و ادعاهایی سیاسی می‌کنند. اگر شیوه عملیاتی ناسیونالیسم به مثابه ایدئولوژی اعمال تغییرات سیاسی به نفع حاکمیت ملی باشد، ناسیونالیسم به‌عنوان عمل شامل تفکر، گفتگو و عمل از طریق ملت است. در رویکردهای جدید به علم سیاست، ناسیونالیسم به‌عنوان حوزه‌ای از زندگی اجتماعی است که بر حسب باور عمیق به وضعیت طبیعی تعریف می‌شود. بنابراین می‌توان شناخت دولت-ملت را به شیوه‌های سازماندهی اجتماعی و سیاسی مرتبط دانست (Bonikowski, 2016: 430-431).

۳-۱-۱. ایران

فلات ایران از جمله سرزمین‌هایی محسوب می‌گردد که در آن اقوام مختلف کرد، ترک، بلوچ، لر، عرب، گیلک، مازندرانی، بختیاری، قشقایی و ... در یک بستر بلند تاریخی در کنار یکدیگر همزیستی مسالمت‌آمیزی داشته‌اند (Cheheltani et al., 2012: 58-59). در این راستا تبارشناسی دولت در محدوده سرزمینی ایران فرهنگی ریشه در اسطوره دارد و تاریخ مدونی در این راستا قابل شناسایی نیست. نکته قابل توجه در این خصوص، شناسایی زبان فارسی به عنوان عامل پیوند اقوام مختلف در فلات بزرگ ایران است. فارس‌زبانان ایرانی ترکیبی از اقوام مختلف ایران باستان می‌باشند. فارس‌زبانان برعلاوه ایران در دولت‌های همسایه از جمله افغانستان، تاجیکستان و ازبکستان نیز سکونت دارند (Rostami, 2018: 104-105). در این معنی، اگر چه در طول تاریخ اقوام مختلف ایرانی سکندار زمام سیاست در کشور بوده‌اند اما هیچ یک سعی در تحکیم زبان و خرده فرهنگ خود بر دیگر قومیت‌ها نداشته است. بلکه زبان فارسی همواره به عنوان زبان دربار در طول سالیان متمادی شایع و حکمفرما بوده است. شایان ذکر است، توانایی و جذابیت این زبان به اندازه‌ای بوده است که حتی در دربار دیگر کشورهای همسایه مانند هند یا امپراتوری عثمانی سعی داشتند با تقلید از حاکمان سرزمین پارس زبان فارسی را به عنوان زبان

دربار حکمفرما نمایند. از منظر داخلی نیز باید این نکته مورد اشاره قرار گیرد که اقوام مختلف ایران از ابتدا که تاریخی برای آن مشخص نیست بدون هیچ مشکلی زبان فارسی را به عنوان زبان کتابت و برقراری رابطه با دیگر اقوام ساکن در فلات ایران پذیرفته بودند. سند این ادعا وجود شاعران مختلف پارسی گوی متعلق به اقوام مختلف ایرانی است. بر این اساس، قومیت گرایی که اخیراً در ایران به عنوان ابزار تهدید و تجزیه توسط سایر بازیگران مورد اشاره و استفاده قرار می گیرد برآمده از دوره مدرن است و تا سده اخیر سابقه‌ای از آن در ایران وجود نداشته است (Ahmadi, 2024). با این حال، در چارچوب تقسیمات و مرزبندی‌های جدید، ناسیونالیسم فارسی ایرانی سعی در رقابت با دیگر فارس زبانان دری و تاجیکی در راستای تحقق منافع ملی داشته است. از دیدگاه سازه‌انگاران ناسیونالیسم می‌تواند به عنوان یک برساخت اجتماعی عمل کند که هویت‌ها و هنجارها را بازتولید می‌کند. در ایران ایدئولوژی ناسیونالیسم از طریق گفتمان‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی بازتولید شده است و به انسجام در میان اقوام مختلف داخل ایران کمک کرده است. این امر به‌ویژه در دولتی با تنوع قومی مانند ایران اهمیت بالایی دارد. از سوی دیگر اتخاذ سیاست‌های نامناسب ناسیونالیستی پیامدهای منفی سیاسی- اجتماعی داشته و تأثیرات بازدارندگی اتحاد منطقه‌ای داشته است.

۳-۱-۲. افغانستان

افغانستان دارای تنوع و تفاوت قومی گسترده‌ای است و اقوام متفاوتی در مناطق مختلف این دولت با زبان‌ها و آداب و رسوم گوناگون سکونت دارند. اوروین اریوال و همکارانش برای شناسایی گروه‌های قومی در افغانستان تلاش کردند و از گروه‌های قومی تاجیک (فارسی‌وان)، پشتون (افغان)، عرب، ایماق، هزاره، هندو، جلالی، قیرقیز، قزلباش، سیک، نورستانی، تاتار، ترکمن، ازبک، یهودی، مغول، واخی، جمشیدی، جوگی و غیره نام برده‌اند (Ali Abadi, 2016: 58). اقوام بزرگ افغانستان که در تحولات سیاسی چند دهه اخیر در این دولت نقش ایفا نمودند عبارت از تاجیکان، پشتون‌ها، هزاره‌ها و اوزبیک‌ها می‌باشند. تاجیک نام یک جمعیت فارس‌زبان است که در ابتدا به مردم فارس‌زبان آسیای مرکزی و خراسان گفته می‌شد و بعد برای اکثر فارس‌زبانان دنیا به کار برده شده است (Shakorzadeh, 1994: 39). تاجیکان در بخش‌های شمال، شمال شرقی، غرب و به صورت پراکنده در جنوب افغانستان زندگی می‌کنند. تاجیک‌ها زندگی قبیله‌ای را تاحدی رها کرده‌اند و در شهرها یا نزدیک شهرها سکونت دارند. پشتون‌ها در بخش‌های جنوب، شرق و جنوب غرب افغانستان ساکن هستند (Mohammadi, 2018: 44). هزاره‌ها در مناطق مرکزی افغانستان، در دامان کوه‌ها و ارتفاعات مرکزی هندوکش زندگی می‌کنند.

ازبک‌ها در قسمت‌های شمالی هندوکش در مناطقی که به ترکستان^۱ افغانستان معروف است، سکونت دارند (Ali Abadi, 1996: 19-21). از دیدگاه سازه‌انگاران زبان به‌عنوان ابزار گفتمانی برای تقویت ناسیونالیسم عمل می‌کند. در افغانستان، زبان فارسی و پشتو به‌عنوان دو زبان رسمی، نقشی مهمی در برساخت هویت ملی دارند. این زبان‌ها به طور نمادین تلاش می‌کنند که گروه‌های قومی مختلف را در چارچوب یک گفتمان ناسیونالیستی یکپارچه کنند. در عمل رقابت‌ها و تعارض‌هایی میان هویت‌های زبانی و قومی در افغانستان وجود دارد. بنابراین ناسیونالیسم پشتونی در مقابل ناسیونالیسم فارسی در افغانستان قرار دارد که مانع اصلی بازدارندگی اتحاد افغانستان با دولت‌های فارس‌زبان است.

۳-۱-۳. تاجیکستان

تاجیکستان دولتی است که از چهارده قوم مختلف تشکیل شده است و در میان اقوام مختلف، تاجیک‌ها بیشترین تعداد جمعیت را تشکیل می‌دهند و پس از آن ازبک‌ها و پامیری‌ها قرار دارند (Mousavi, 2003: 14). تاجیکستان تمام آنچه که در تاریخ ماوراءالنهر نامیده می‌شود، محل سکونت اقوام آریایی می‌دانند و از اقوام مانند سغدیان، مادها و... نام می‌برند که پارس بودند و در آنجا اسکان یافته‌اند (Political & International Studies Office, 2008: 17). تاجیک‌ها با ۷۹ درصد از کل جمعیت تاجیکستان بزرگترین گروه قومی این دولت را تشکیل می‌دهند. اقامت تاجیک‌ها در این سرزمین به قبل از هزاره دوم پیش از میلاد باز می‌گردد، لذا می‌توان آن‌ها را اصلی‌ترین سکنه این دولت محسوب نمود (Nourzhanov & Bleuer, 2013). ازبک‌ها بعد از تاجیک‌ها بزرگترین گروه قومی محسوب می‌گردند. پامیری‌ها جوامع کوچکی هستند که در جنوب غربی بدخشان کوهی در دره‌ها و در کوه‌پایه‌های شعبات فرعی رودخانه پنج که مرز مشترک میان افغانستان و تاجیکستان است، سکونت دارند (Mousavi, 2003: 15-19). دولت تاجیکستان از طریق برنامه‌های فرهنگی، اجتماعی و نژادی نقش مهمی در بازتولید ناسیونالیسم ایفا می‌کند. این اقدامات، از جمله ترویج زبان تاجیکی، تأکید بر تاریخ مشترک و تقویت ارزش‌های ملی، همگی نشان دهنده تلاش‌هایی برای حفظ انسجام اجتماعی و تقویت هویت ملی هستند. سازه‌انگاران تأکید دارد که این اقدامات دولت بخشی از فرایند بر ساخت اجتماعی هویت ملی تاجیکستان هستند.

^۱. سرزمینهای اوزبیک‌نشین، ترکمن‌نشین و قیرقیزنشین به ترکستان هم شهرت دارد.

۳-۲. ایدئولوژی اسلامی

دین اسلام به عنوان یک مکتب دارای سه بخش (ایدئولوژی، جهان بینی و منطق) است. ایدئولوژی مکتب اسلام به گونه همه جانبه (کامل و جامع بودن دین خدا) است که علمای اسلام به واسطه منابع چهارگانه^۱ این توانایی را پیدا می کنند که در باره هر موضوعی نظر اسلام را کشف کنند، در نتیجه ایدئولوژی اسلامی شامل مجموعه طرح ها و راهکارهایی است که جامعه را به سوی سعادت و کمال رهبری می کند (Isania, 2013: 25-27). بنابراین می توان براحتی از وجود «عقلانیت اسلامی» نتیجه گرفت، این عقلانیت دارای مفهومی واضح و روشن از سعادت بشر و راه رسیدن به آن است که بر اساس عقلانیت بنا نهاده و یک «جامعه مدنی اسلامی» تشکیل می شود (Larijani, 1998: 61-63). اسلام سیاسی با تشکیل نهضت اخوان المسلمین در مصر و اندیشه های سید قطب به خاورمیانه نفوذ نمود و به افغانستان و آسیای میانه نیز گسترش یافت. با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹ تحولات بزرگی در ایدئولوژی اسلامی رقم خورد و یک بار دیگری اسلام در جهان بیرونی دارای هویت سیاسی برخوردار از گفتمان گردید. لازم به ذکر است در شرایط فعلی ایدئولوژی اسلامی به انواع مختلف تجزیه شده و تحریفات متنوعی از آن صورت گرفته است که در این مبحث نقش، جایگاه و تأثیرات ایدئولوژی اسلامی در دولت های فارس زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) مورد توجه قرار خواهد گرفت.

۳-۲-۱. ایران

رهبران ایران پس از انقلاب از ایدئولوژی اسلامی تشیع برای مشروعیت بخشیدن به نظام خود استفاده کرده اند. این ایدئولوژی ریشه در نوشته های روحانی برجسته ای مانند روح الله خمینی^(ره) و روشنفکر برجسته مانند علی شریعتی دارد. ایدئولوژی مذکور حتی پس از انقلاب نشان داده است که قابل توجه می باشد و عناصر ایدئولوژی شیعه اسلامی همچنان بر تمام سطوح جامعه ایران تأثیر گذاشته است (Ostovar, 2009: 17-18). با افزایش مشارکت رهبران مذهبی در روند سیاسی، تمایز بین روحانی و روشنفکر از بین رفت، به مرور زمان آنها به عنوان روشنفکران تحصیل کرده در دانشکده های فلسفه و نه روحانیون سنتی و منفعل گذشته تلقی می شدند (Panah, 2007: 37-38). گفتمان ایدئولوژیک جمهوری اسلامی ایران از منظر سازه انگاری بر دو محور اساسی استوار است. نخست، بازتعریف نقش هویت روحانیت و روشنفکران مذهبی، که توانستند تمایز سنتی میان دین و

۱. منابع چهارگانه دین اسلام (قرآن کریم، حدیث، قیاس و اجتهاد) است.

سیاست را از میان بردارند و یکپارچگی بین هویت سیاسی و مذهبی ایجاد کنند. این مسئله سبب گردیده است که روحانیت نه تنها به عنوان متولی امور دینی بلکه به عنوان رهبران روشنفکر نظام به شمار می‌رفتند. دوم، تأکید بر نقش محور مقاومت و جهان اسلام که به عنوان بخشی از برساخت هویت جمهوری اسلامی ایران در نظام بین‌الملل شناخته می‌شود. بنابراین ایران از طریق گسترش ایدئولوژی اسلامی در دولت‌های فارس‌زبان تلاش کرده است تا هنجارهای مبتنی بر وحدت اسلامی و مقابله با هژمونی قدرت‌های بزرگ را تثبیت کند. این اقدامات بر اساس نظریه سازه‌انگاری بخشی از فرایند جامعه‌پذیری نقش جمهوری-اسلامی ایران بیشتر در افغانستان و در مقیاس کمتر در تاجیکستان است.

۲-۳. افغانستان

جنبش نهضت اسلامی اولین جنبش اسلام‌گرا در افغانستان بود که در اواخر دهه ۱۹۵۰ در فضای فکری دانشگاه کابل ظهور کرد. بعضی از بنیان‌گذاران این جنبش از جمله غلام‌محمد نیازی و برهان‌الدین ربانی که در مصر تحصیل کرده بودند، آثار اسلام‌گرایان خارجی را ترجمه و شروع به معرفی اسلام سیاسی به عنوان یک ایدئولوژی مدرن کردند (Mendoza, 2005: 14-15). با خروج شوروی از افغانستان جنگ داخلی میان اسلام‌گرایان (گروه‌های حزبی که از تجزیه نهضت اسلامی تشکیل شده بودند) به وقوع پیوست، بنابراین از یک سو اختلافات مذهبی و از سوی دیگر اختلافات بر سر رهبری دولت مجاهدین منجر به ظهور تحركات طالبان شد. بعد از حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و حضور آمریکا در افغانستان اسلام از ایدئولوژی به یک روش فراگیر تغییر نمود (Barfield, 2005: 213).

در افغانستان امروزی، مبنای اعتقادی و فکری با تعصبات مذهبی، ساختار قبایلی و بی‌سوادی عمومی ترکیب شده و یک زندگی بسته و بر پایه تفسیری سخت از اسلام سنی و مخالفت با مدرنیته بنا نموده است و هژمون گفتمان آن بر اساس مفاهیم چون شریعت، جهاد، امارات اسلامی و طرد غرب می‌باشد (Hemmati, 2024: 17-19). ایدئولوژی اسلامی در افغانستان محصول فرآیندهای اجتماعی و تاریخی خاصی است. عواملی چون ساختار قبیله‌ای، تعصبات مذهبی و بی‌سوادی عمومی به عنوان بسترهای برساخت سازه‌انگاری این گفتمان را به شکلی منحصر به فرد و خاصی تعریف کرده است. ایدئولوژی اسلامی در افغانستان بر اساس مذهب سنی استوار است که این وضعیت به اختلافات مذاهب میان افغانستان و ایران دامن زده است. از سوی دیگر در تاجیکستان یک دولت سکولار حکومت می‌کند که از نشر ایدئولوژی اسلامی از افغانستان هراس دارد و از آن جلوگیری می‌کند. این گفتمان سیاسی و اجتماعی در روابط دولت‌های فارس‌زبان فاصله ایجاد کرده است.

۳-۲-۳. تاجیکستان

احیای تفکر دینی و ظهور جریان‌های سیاسی دینی بعد از فروپاشی شوروی در بخش‌های مسلمان‌نشین آسیای مرکزی رشد کرد. این مناطق شاهد دو واقعه مهم و تأثیرگذار یعنی موفقیت مجاهدین در افغانستان در شکست ارتش سرخ و پیروزی انقلاب اسلامی در ایران بودند. در این راستا، ظهور رسمی نهضت اسلامی تاجیکستان یکی از مهمترین وقایع دینی قرن بیستم در این منطقه بود (Abolhasan Shirazi et al., 2008: 329-332). احیای ارزش‌ها و عقاید مسلمانان در تاجیکستان، جایی که حدود ۹۵ درصد از جمعیت آن پیرو اسلام سنی هستند، مسأله‌ای چشمگیر است.

رژیم تاجیکستان سخت تلاش می‌کند تا از اعمال مذهبی و تبلیغات جلوگیری و مذهب سازمان‌یافته را از پایگاه اجتماعی خود حذف کند. سیاست‌مداران غربی و تحلیل‌های سیاسی آن‌ها از این دیدگاه حمایت می‌کنند، به‌ویژه به دلیل نزدیکی جغرافیایی و فرهنگی این دولت به افغانستان و تهدید بالقوه گروه‌های جهادی فعال در آنجا که در حال حاضر با جنگ‌جوه‌های سلفی فعال در سوریه همکاری دارند (Schmitz, 2015: 5). با این حال سیاست‌های دولت تاجیکستان نشان‌دهنده یک حرکت هدفمند برای بازتعریف هویت ملی در چارچوب سکولاریسم است. سازه‌انگاران باورمند هستند که این سیاست‌ها حاصل بازتولید گفتمان هویتی جدید است که برای حذف پایگاه اجتماعی-سیاسی مذهب سازمان‌یافته طراحی شده که تضاد با ایدئولوژی اسلامی ایران و افغانستان دارد. این گفتمان در دولت تاجیکستان به دنبال مقابله با اسلام سیاسی در تلاش برای ایجاد نظم جدید است تا از تهدیدهای خارجی و داخلی جلوگیری کند.

۳-۳. بی‌ثباتی افغانستان

در قرن بیستم بی‌ثباتی سیاسی افغانستان از کودتاهای خونین شروع شد. محمدداوود بعد از کودتای ۱۹۷۳ تلاش کرد با ایجاد نظام جمهوری بجای نظام سلطنتی ثبات سیاسی را در افغانستان تحکیم نماید، اما تأکید داوود بر موضوعات خاص مانند مسئله پشتونستان و نیز وضعیت جنگ سرد باعث شد پایه‌ها رژیم او در خطر باشد. دو بلوک در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای ضمن بی‌اعتمادی به حکومت محمدداوود منتظر فرصت برای تسلط افغانستان بودند. پیروزی طرفداران شوروی سابق در انتخابات مجلس شورای ملی افغانستان در دوران حکومت محمدداوود و قدرت گرفتن آن‌ها باعث شد، تلاش‌های وی برای جلوگیری از قدرت گرفتن روزافزون گروه‌های مارکسیست نافرجام باقی بماند. بنابراین داوود در سال

۱۹۷۸ طی یک کودتای خونین کشته شد. بعد از سرنگونی داود، مارکسیست‌های طرفدار اتحاد جماهیر شوروی حاکمیت را به دست گرفتند. رقابت‌های داخلی این احزاب منجر به چند کودتای دیگر تا زمان اشغال این دولت توسط شوروی در سال ۱۹۷۹ گردید. مداخله مستقیم ارتش سرخ در افغانستان به دنبال اتفاقاتی رخ داد که از ابتدای جنگ سرد در این دولت در حال وقوع بود (Haqpanah & Rahimi, 2011: 229-230).

بعد از خروج نیروهای شوروی و سقوط حکومت نجیب، دولت مجاهدین روی کار آمد، مجاهدین نتوانستند یک حکومت با ثبات تشکیل دهند. پس از آن طالبان ظهور نمودند و آن‌ها در نقش‌آفرینی عرصه سیاسی افغانستان دخیل بودند. پس از حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ القاعده به آمریکا، این دولت به‌همراه نیروهای ائتلاف به بهانه مبارزه با تروریسم وارد افغانستان شدند. بیست سال نیروهای ناتو به رهبری آمریکا در افغانستان حضور داشتند و سرانجام با توافقنامه دوحه ۲۰۲۱ دولت برای بار دوم به دست طالبان افتاد و بی‌ثباتی و عدم به رسمیت‌شناسی حکومت طالبان توسط جامعه جهانی (به استثناء روسیه) به بی‌سرنوشتی مردم و دولت افزود. بی‌ثباتی افغانستان بر دیگر دولت‌های فارس‌زبان ایران و تاجیکستان نیز تأثیر داشته است. در ذیل به بی‌ثباتی افغانستان در سه دوره زمانی زیر پرداخته می‌شود.

۳-۱. اتحاد جماهیر شوروی

هنگامی که در ۱۹۷۹ اتحاد شوروی، افغانستان را اشغال کرد، یکی از تحلیل‌های رایج این بود که نیروهای شوروی کاملاً به سوی اهداف واقعی خود، حوضه‌های نفتی خلیج فارس، پیشروی خواهند کرد (Cordovitz & Harrison, 1990: 11). آمریکا از پیشروی نیروهای کمونیستی در افغانستان به سمت آب‌های گرم هند نگران بود. جنگ سرد میان دو بلوک (روسیه و آمریکا) در سایر منطقه و جهان ادامه داشت و هرکدام در تلاش برای شکست دیگری بودند. وضعیت افغانستان نیز در اغلب ارزیابی‌های سیاست شوروی که فقط بر ابعاد استراتژیک در قبال افغانستان عمل می‌کرد، روبه وخامت بود. رژیم حزب به دو جناح رقیب، خلقی و پرچمی تقسیم شده بودند که امکان به قدرت رسیدن یک رژیم ضدکمونیسم و طرفدار غرب وجود داشت (Halliday, 1999: 678-682).

اختلافات کمونیست‌ها منجر به تقویت مجاهدین شد و سرانجام نیروهای شوروی مجبور به خروج کامل از افغانستان در سال ۱۹۸۹ شدند. جنگ داخلی در افغانستان شروع شد، با این وضعیت ممکن بود که سازماندهی انتقال قدرت به مجاهدین انجام شود (Cordovitz & Harrison, 1990: 398). اختلافات داخلی میان جناح‌های خلقی و پرچمی در حزب کمونیست افغانستان، ناشی از عدم سازگاری در

هویت‌های سیاسی بود. این اختلافات، مشروعیت گفتمان کمونیسم را در افغانستان تضعیف کرد و زمینه را برای بر ساخت گفتمان مجاهدین اسلامی فراهم ساخت. در این شرایط، هویت‌های قومی و مذهبی نیز به جای هویت ملی و ایدئولوژیک برجسته شدند، که خود به تشدید بی‌ثباتی در این دوران انجامیده است. ایران در این دوره سیاست نه شرقی و نه غربی را دنبال می‌کرد و همچنان با مجاهدین افغانستان همکاری داشت تا اینکه بی‌ثباتی به داخل مرزهایش وارد نشود. از سوی دیگری، در آن زمان تاجیکستان یکی از جمهوری‌های اتحاد جماهیر شوروی بود و استقلال نداشت. در این دوره رویکار آمدن حکومت‌های ضعیف و بر ساخت نقش‌آفرینی دولت‌های فارس‌زبان برجسته شد.

۳-۲. سازمان پیمان اتلانتیک شمالی (ناتو)

بعد از حملات ۱۱ سپتامبر القاعده به آمریکا، ارتش آمریکا به همراه ارتش یازده دولت دیگر (عمدتاً اعضای ناتو) با استناد به قطعنامه‌های مبارزه با تروریسم «۱۹۸۹ و ۱۹۹۴» شورای امنیت سازمان ملل، حمله نظامی گسترده‌ای را به در نقاط مختلف افغانستان شروع کردند که نتیجه آن فروپاشی حکومت دوره اول طالبان در کابل شد (Bekzadeh, 2012: 55). در این زمان مجاهدینی که قسمت‌های شمال افغانستان را در تسلط داشتند به کابل وارد و توسط سازمان ملل و تعدادی زیادی از دولت‌ها به رسمیت شناخته شدند. آنچه آمریکا و ناتو را به جنگ در افغانستان ترغیب کرد تعقیب تروریست‌ها، گسترش دموکراسی و آزادی، صلح و حقوق بشر نبود، زیرا دولت‌های غربی فرزندان‌شان را بدین منظور به قتل‌گاه نمی‌فرستادند و آنچه آن‌ها را به افغانستان کشاند، منافع‌شان بود. به گفته پالمرستون نخست‌وزیر وقت انگلستان امپریالیسم نه دوست دایمی دارد و نه دشمنی دایمی فقط منافع‌شان دایمی است (Mousavi, 2009: 261-262). در بیست سال حضور آمریکا به بهانه مبارزه با تروریسم در افغانستان، این دولت نتوانست ثبات دایمی در افغانستان بیاورند. اختلاف گفتمانی و هویتی آمریکا با ایران در سیاست‌های منطقه‌ای و اقتصادی نیز نشان دهنده گسترش این بی‌ثباتی بوده است. از سوی دیگر به واسطه وجود پایگاه نظامی آمریکا در تاجیکستان، ایران در روابط خود با افغانستان و تاجیکستان محتاطانه عمل می‌نمود.

۳-۳. ظهور دوباره طالبان

طالبان یک گروه شبه‌نظامی با عقاید سلفی می‌باشد که نظام سیاسی مورد نظر خودشان را امارت اسلامی افغانستان می‌خوانند. این گروه فعالیت‌های خود را از سال ۱۹۹۴ علیه تجاوز شوروی به افغانستان آغاز

نمودند و هویت خود را پیرامون رسوم، سنن و آداب قوم پشتون و نگرش رادیکال از اسلام شکل می‌دهند (Dashtgerd & Khorasani, 2022: 48). بازگشت دوباره طالبان به قدرت در اوت ۲۰۲۱ با تحولات سریع و چشمگیری به همراه بود، این تحولات با عوامل چندگانه‌ای از جمله خروج نیروهای آمریکایی، ضعف دولت محلی و... در نهایت همکاری و نقش پاکستان و آمریکا رخ داد. این تحولات ناشی از عوامل پیچیده است که تبعات داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی داشت (Hemmati, 2024: 15-16). بافت منطقه‌ای افغانستان از دیرباز دستخوش نقش‌آفرینی قدرت‌های منطقه‌ای و قدرت‌های بزرگ بوده است.

رقابت قدرت‌های منطقه‌ای از جمله حمایت طولانی مدت پاکستان از طالبان و نقش‌آفرینی این دولت در تحولات افغانستان مهم‌ترین عنصر نفوذ تلقی می‌شود. هند رقیب اصلی پاکستان و چین بوده و تلاش می‌نماید که در تحولات افغانستان دخیل باشد. حمایت دیگر بازیگران منطقه از جمله ایران و روسیه از طالبان قابل مشاهده است. هرکدام از این قدرت‌های منطقه‌ای در پی مهار متقابل هستند (Thomas, 2019). بی‌ثباتی افغانستان در این دوره ناشی از تعامل گفتمان‌های متضاد داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی است. سازه‌انگاران معتقدند که طالبان با گفتمان شریعت اسلامی و پشتون‌محوری، مشروعیت خود را تقویت نموده اما باعث تعمیق شکاف‌های اجتماعی و قومی شده‌اند. نبود هنجارهای مشترک و رقابت میان گفتمان‌های مختلف زمینه همکاری یا ثبات را فراهم نکرده است. پشتون‌ها مخالف ایران هستند و در شرایط فعلی قدرت سیاسی افغانستان را به دست دارند، آن‌ها سیاست دوگانه‌ای را در برابر ایران اتخاذ نمودند. از سوی دیگری اختلافات هویتی پشتون‌ها با تاجیکستان و حمایت دولت تاجیکستان از جبهه مقاومت ملی در شرایط فعلی بی‌ثباتی بیشتری در افغانستان ایجاد کرده است.

۳-۴. همپوشانی اقتصادی

مراد از همپوشانی اقتصادی، نزدیکی اقتصادی این بازیگران از منظر دامنه صادرات و واردات آنها با یکدیگر است. به عبارت دیگر، از آنجایی که هر سه این بازیگران در زمره دولت‌های توسعه‌یافته محسوب نمی‌شوند قادر نیستند نیازهای یک دیگر را به فن‌آوری‌های نوین مرتفع نمایند. سند این ادعا اقلام صادراتی و وارداتی آن‌ها در بین یکدیگر است. راهبرد تجاری و اقتصادی هر دولت در سطح منطقه و بین‌الملل، نقش کلیدی در توسعه آن دولت و نیز افزایش سطح امنیتی منطقه‌ای خواهد داشت. یکی از راه‌های کاهش ناامنی، توسعه و رشد اقتصادی است. توسعه اقتصادی دولت‌ها ارتباط مستقیمی با تعاملات و مبادلات آن‌ها با یکدیگر دارد و این تعاملات از سوی دیگری با مشترک‌المنافع کردن دولت‌ها، از تنش

و تعارضات منطقه‌ای کاسته و در مناسبات بین‌المللی پشتیبان‌های برای حفظ منافع سیاسی و اقتصادی در سطح جهانی خواهد بود (Hassanpour, 2019: 22-23). جهانی‌شدن در پرتو شیوه‌های نوین موجب رشد اقتصادی است. شناخت الگوهای جدید توسعه‌ای زمینه‌ساز ظهور فضای آزاد و رقابتی در اقتصاد جهانی همگون می‌باشد. دولت‌ها اصلی‌ترین ذینفع فرصت‌های متحول کنونی ایجاد شده هستند (Hosseini et al., 2014: 3). رقابت دولت‌ها در بازارهای اقتصادی منطقه برای واردات محصولات متقابل نشان از شباهت‌های تولید، توزیع یا مصرف کالا و خدمات دارد که مؤلفه‌ای از همپوشانی اقتصادی است. دولت‌های فارس‌زبان به دلیل تمرکز در بخش‌های معادن، کشاورزی، صنایع دستی و غیره دارای سطح بالایی از همپوشانی اقتصادی هستند. به عبارت دیگر، وضعیت مذکور مانع رفع نیازمندی‌های متقابل آنها در دایره دولت‌های فارس‌زبان است.

۱-۴-۳. ایران

اقتصادی ایران از زمان تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل در دهه ۲۰۱۰ و سپس توسط دولت ترامپ پس از سال ۲۰۱۸ با مشکلات عدیده‌ای دست به گریبان است. رشد اقتصادی به واسطه این تحریم‌ها به وضعیت نابسامانی قرار دارد. ارتباط بانک‌های ایرانی از سیستم انتقال داده بین بانکی سوئیفت قطع شده که این شرایط تأثیر بسیار منفی بر روابط اقتصادی خارجی ایران گذاشته است (Mamedova, 2024: 78-79). ایران باتوجه به منابع اقتصادی عظیم و اقتصاد مقاوم‌تری بیشتر با دولت‌های همسایه از جمله دولت‌های فارس‌زبان روابط تجاری دارد. بابررسی تجارت ایران با افغانستان، ایران بیشتر نقش صادراتی و افغانستان نقش واردتی دارد. در بازه زمانی (۲۰۲۰-۲۰۲۱) به‌طور میانگین مازاد ۹۹٪ از حجم مبادلات تجاری را صادرات ایران به افغانستان و کمتر از یک درصد شامل صادرات افغانستان به ایران بود (Mehregan et al., 2022: 293). محصولات صادراتی ایران به افغانستان از جمله آهن، پلاستیک، موادخوراکی و غلات که شامل ۲۰ گروه کالایی برتر را شامل می‌شود (Tehran Commerce of Chamber, Industries, Mines & Agriculture, 2021: 7). در بازه ۲۰۲۲-۲۰۱۶، تجارت ایران و تاجیکستان با فراز و نشیب همراه بوده است. چنانچه از ۲۳۱ میلیون دلار در سال ۲۰۱۷ به ۱۰۵ میلیون دلار در سال ۲۰۱۸ رسیده است؛ سپس با کاهش شدید و متوالی در دوسال ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ به ۲۳/۷ میلیون دلار سقوط کرده است و مجدداً در دوسال متوالی (۲۰۲۲-۲۰۲۱) با افزایش شدید به ۲۵۰ میلیون دلار یعنی بالاتر از نرخ سال ۲۰۱۷ رسیده است. بنابراین می‌توان گفت روند تجارت میان دو دولت، در مقطعی دوساله، با خروج آمریکا از برجام به شدت کاهش یافته است. واردات ایران از تاجیکستان پنبه

حلاجی نشده و پيله کرم ابريشم است. اما صادرات ايران به تاجيکستان محصولات آهن، فولاد، پلاستيك، رنگ، کفش و محصولات خوراکی می باشد (Iranian Commerce of Chamber Research Center, 2023: 32-33). بابرسي تراز تجاری مشترک ايران با دولت های فارس زبان به جز صادرات نفتی ايران، بخش اعظم تمرکز بر نیازهای اولیه افغانستان و تاجيکستان قرار دارد. اقتصاد ايران نسبت به اين دو دولت بزرگتر است، اما با توجه به تحریم ها تحمیلی بر ايران تعاملات اقتصادی اين کشور دستخوش مشکلات عدیده ای شده است.

۲-۳. افغانستان

افغانستان به دليل جنگ، ناامنی، فساد، زیرساخت های ضعيف، دولت شکننده و ساير بخش ها از ديرباز دولت مصرف کننده بوده و در بيست سال گذشته تراز تجاری منفي داشته است (Rasa, 2020: 26). مردم افغانستان از طريق کشاورزی و دامداری هزینه های زندگیشان را تأمین می کنند (Haidari et al., 2023). بنا بر اعلام بانک جهانی نرخ رشد افغانستان در سال ۲۰۲۲ پایین تر از (۲ تا ۲/۴ درصد) بود و هيچ نشانه ای از بهبود در درآمد سرانه مشاهده نمی شود. نزديک به بيست ميليون افغان در سطوح بالا يا بحران ناامنی غذای طبقه بندی شده اند که تقريباً دو برابر ميانگين در سه سال گذشته است (Torri et al., 2022: 414-415). بنابراین افغانستان بيشتر دولتی وارداتی است و صادرات اين دولت را سنگ های قيمتی، مواد معدنی، داروهای گیاهی و میوه جات تشکيل می دهند.

افغانستان یکی از دولت های است که تجارت آن با ايران در طول زمان و با افزايش تحریم ها، فرازونشيب های زیادی داشته است. در سال ۲۰۲۰ ايران ششمین مقصد صادراتی افغانستان و واردات ايران از اين کشور با ۴۷ درصد کاهش همراه بوده است. در صورت تضعيف بيشتر واردات ايران از اين کشور در مقابل افزايش واردات ساير دولت ها از جمله امارات متحده عربی امکان تضعيف بيشتر موقعيت ايران در میان ساير شرکای وارداتی افغانستان وجود دارد (Tehran Commerce of Chamber, Industries, Mines & Agriculture, 2021: 10). صادرات افغانستان به تاجيکستان در سال ۲۰۲۰ در حدودی سه ميليون دلار، واردت آن در حدود ۸۷ ميليون بود، درصد صادرات در حدود ۳ درصد و درصد واردات آن در حدود ۹۷ درصد و تراز تجاری افغانستان منفي می باشد (Ministry of Industry & Trade, 2020: 24). تجارت افغانستان متکی به کالاهای مصرفی بوده و وضعيت آن نشان دهنده وابستگی اقتصادی افغانستان به صادرات ايران و تاجيکستان است.

۳-۴-۳. تاجیکستان

تاجیکستان قبل از استقلال سومین تولیدکننده بزرگ پنبه در اتحاد جماهیر شوروی سابق بود. جنگ داخلی بین سال‌های ۱۹۹۲ الی ۱۹۹۷ تأثیر عمده‌ای بر تولید پنبه گذاشت. بزرگترین محصول کشاورزی بعد از پنبه گندم است، انواع حبوبات نیز تولید می‌شود. با وجود افزایش تولیدات کشاورزی، تاجیکستان همچنان به واردات متکی است (Chandra Babu & Akramov, 2022: 31). تعداد دولت‌هایی که مایل به سرمایه‌گذاری در تاجیکستان هستند هر سال در حال افزایش است. بر اساس گزارش بانک ملی تاجیکستان از سال ۲۰۱۰ الی ۲۰۲۰، چین ۱۹۴۷، روسیه ۴۰۳/۴، بریتانیا ۱۷۷/۹، ترکیه ۱۳۳/۷، سوئیس ۱۲۳/۸، ایران ۷۹/۸، فرانسه ۶۰/۱، آمریکا ۵۷/۹۴ و قزاقستان ۹/۴ میلیون دلار آمریکایی در این کشور سرمایه‌گذاری کردند. بر این اساس، چین و روسیه مشارکت بیشتری در سرمایه‌گذاری این دولت داشتند و جمهوری اسلامی ایران جایگاه ششم سرمایه‌گذاری در تاجیکستان را دارا است (Rakhmonov & Akramov, 2024: 105-106). از مجموع ۵۳/۱۳ میلیارد دلار صادرات ایران در سال ۲۰۲۲، تاجیکستان ۳۲٪ درصد (۱۷/۴ میلیون دلار) را به خود اختصاص داده است و از این نظر در جایگاه ۲۳ در میان شرکای تجاری ایران قرار دارد. در حوزه واردات از مجموع ۵۹/۶۵ میلیارد دلار واردات ایران با اختصاص ۱۳٪ (۷۹/۶ میلیون دلار) به خود، در جایگاه ۴۰ قرار گرفته است (Iranian Commerce of Chamber Research Center, 2023: 29-30). تجارت افغانستان با تاجیکستان محدود به صادرات برق و مصالح ساختمانی می‌باشد و واردات تاجیکستان از افغانستان محصولات کشاورزی است. با توجه به اینکه خود تاجیکستان دولت وارداتی است تراز تجاری منفی با افغانستان دارد.

۳-۵. مداخلات قدرت‌های بزرگ جهانی

قدرت‌های بزرگ آمریکا، چین، روسیه و همپیمانان‌شان به دلیل منافع ژئوپلیتیکی، اقتصادی، امنیتی و هویتی خود، نقش مهمی در شکل‌دهی به نظم منطقه‌ای و جلوگیری از تشکیل اتحادیه‌های منطقه‌ای دارند (Fonseca Castro, 2023). بنابراین، دلایل مداخلات قدرت‌های بزرگ در کشورهای فارس‌زبان از جمله کنترل نظم منطقه‌ای، رقابت‌های ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیک، نفوذ اقتصادی، امنیتی و نظامی، تفرقه‌افکنی فرهنگی، نژادی، زبانی و مذهبی می‌باشد. در زیر به نقش مداخلات هریک از قدرت‌های بزرگ در ممانعت ایجاد اتحادیه منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان بررسی شده است.

۱-۵-۳. آمریکا

از زمان جنگ جهانی دوم و به ویژه پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی آمریکا قدرتمندترین دولت می‌باشد و نفوذ بی‌نظیری بر بسیاری از نقاط دیگر جهان دارد (Beeson, 2019: 2-3). آمریکا به عنوان یک قدرت بزرگ با ایجاد اتحادیه منطقه‌ای میان دولت‌های فارس‌زبان به دلیل نگرانی مؤلفه‌های ایدئولوژیک، ژئوپلیتیکی، اقتصادی و امنیتی مخالفت دارد. زیرا تشکیل اتحادیه منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان قدرت منطقه‌ای ایران را افزایش داده و باعث کاهش قدرت آمریکا در افغانستان و آسیای-مرکزی می‌گردد. آمریکا توانسته با بهره‌گیری از قدرت ایدئولوژیک، فنآوری، نظامی و اقتصادی جایگاه برجسته‌ای در سطح جهان به دست آورد.

از نظر ایدئولوژیک، آمریکا، سبک زندگی آمریکایی را به جهانیان معرفی کرده است. از نظر فنآوری، شرکت‌های پیشرو آمریکا نقش اساسی در اقتصاد جهانی و سایر بخش‌ها ایفا می‌کنند. از منظر نظامی، پس از سقوط اتحاد جماهیر شوروی، آمریکا به قدرت بلامنازع نظامی جهان تبدیل شده است و هنوز جایگاه اول را از لحاظ نظامی و اقتصادی دارد (Safavi et al., 2024: 131-132). در گفتمان هویتی آمریکا، دولت ایران به عنوان «دیگری» تعریف شده است. این «دیگری‌سازی» بر پایه مفاهیمی مانند تهدید، دشمنی و تضاد ارزشی شکل گرفته است. بنابراین ایجاد اتحادیه دولت‌های فارس‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) با این هویت‌سازی متناقض است و آمریکا این اتحادیه را به عنوان تهدید برای نظم منطقه‌ای تعریف شده خود تلقی می‌کند که هنجارهای مورد نظر آمریکا را به چالش می‌کشد.

۲-۵-۳. روسیه

در سال ۲۰۰۱ برنامه سیاست خارجی روسیه، این دولت را قدرت بزرگ با مسئولیت حفظ امنیت در سطح منطقه و جهانی توصیف نمود و ساختار تک قطبی زیر سلطه نظامی و اقتصادی آمریکا را رد کرد. ایده جهانی چندقطبی و تقویت روسیه به عنوان یک قطب نفوذ مورد تأکید و اشاره قرار گرفت، به طوری که این کشور سعی در تقویت موقعیت در آسیای مرکزی، آسیا، اروپا، خاورمیانه، قفقاز و اقیانوسیه دارد (Karami & Sourtchi, 2023: 304-305). رئیس‌جمهور پوتین در بازنگری دکترین سیاست خارجی روسیه طرح‌های جامعی را ارائه کرده است که از جمله می‌توان برگشت روسیه به عظمت و شکوه اتحاد جماهیر شوروی سابق یاد نموده است (Sanaei, 2016). علاقه‌مندی روسیه به دولت‌های حاشیه خلیج-

فارس، آسیای شرقی و آسیای جنوبی نشان‌دهنده تغییر ژئوپلیتیک روسیه است، این رویکرد شامل دولت-های فارس‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) نیز می‌باشد (Akram, 2024: 62-64). از آنجایی که روسیه آسیای مرکزی و قفقاز را منطقه‌ای حیاتی برای امنیت ملی خود می‌داند. تشکیل اتحادیه‌های فارس‌زبان می‌تواند نفوذ سیاسی، اقتصادی و نظامی روسیه را به چالش بکشد. این مخالفت ریشه در هویت روسیه به عنوان قدرت بزرگ دارد که ساختارهای اجتماعی و هنجارهای منطقه‌ای بر آن مهم هستند و نگران تغییرات در نظم ژئوپلیتیکی است. بنابراین، روسیه برای حفظ نفوذ خود و جلوگیری از ایجاد هنجارهای جدید و مستقل، از تشکیل هرگونه اتحادیه‌ای که با محوریت ایران و همکاری افغانستان و تاجیکستان بتواند نظم منطقه‌ای را به چالش بکشد، مخالفت دارد.

۳-۵-۳. چین

چین دومین اقتصاد بزرگ جهان است که تمرکز بیشتری در روابط خود با دولت‌های آسیای مرکزی و مقابله با روسیه، آمریکا و ایران دارد. توجه چین به خاورمیانه در مقابله با نفوذ اتحادیه اروپا و آمریکا است. توافقنامه صلح میان ایران و عربستان در بیجینگ و تأکید چین در ایجاد صلح در خاورمیانه نشان‌دهنده عزم این دولت برای سلطه در آسیا می‌باشد. دولت‌های فارس‌زبان روابط سیاسی و تجاری خوبی با چین دارند، چین در تاجیکستان سرمایه‌گذاری نموده است و کریدور واخان در چارچوب «ابتکار یک کمربند-یک جاده» مسیر اتصال افغانستان به تاجیکستان می‌باشد. بر این اساس، برای چین مهم است که کنترل این کریدور را در اختیار داشته باشد (Shafiee, 2022: 236).

چین در سیاست خارجی خود با طرح برنامه‌های بلند پروازانه از جمله ایجاد سازمان‌های بین‌المللی، طرح جاده ابریشم، وام‌دهی به جهان، سرمایه‌گذاری در منطقه و جهان و مقابله با سیاست‌های اقتصادی آمریکا موفق عمل نموده است (Jafari Far & Dadgostar, 2022). چین در تلاش است تا با طالبان روابط سازنده‌ای داشته باشد، به نوعی با تعامل با این گروه خواهان دفع تهدیدات است. مسلمانان اویغور در چین به شدت تحت کنترل هستند و در این چارچوب این کشور نگران نزدیکی افغانستان با ایران در راستای همدردی با مسلمانان اویغور و در نتیجه ایجاد بی‌ثباتی در چین است. از سوی دیگر تاجیکستان برای چین از لحاظ اقتصادی و امنیتی نقش حیاتی دارد و چین نمی‌خواهد اتحادیه‌ای هویتی مستقل در منطقه ایجاد شود که در تضاد با نقشه‌ای چین به عنوان هژمونی منطقه‌ای باشد و ساختار منطقه‌ای مستقلی خارج از نفوذ آن شکل گیرد.

نتیجه‌گیری

نظریه سازه‌انگاری از جمله نظریه‌های مهم در روابط بین‌الملل است که بر اساس هویت‌ها، هنجارها و منافع دولت‌ها در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و زبانی استوار است. این نظریه عوامل مادی و اقتصادی را نیز مؤثر می‌پندارد که تصورات و مفاهیم مشترک میان دولت‌ها و گروه‌های مختلف در منطقه نقش اساسی در شکل‌دهی به سیاست‌های خارجی و تعاملات بین‌المللی ایفا می‌کنند. براساس نظریه سازه‌انگاری اتحاد منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) می‌تواند منافع اقتصادی، فرهنگی و سیاسی قابل‌توجهی ایجاد کند. اما عوامل بازدارنده‌های مانند ناسیونالیسم، ایدئولوژی اسلامی، بی‌ثباتی افغانستان، همپوشانی اقتصادی و مداخلات قدرت‌های بزرگ که مانع تحقق این اتحاد شده‌اند. اگرچه زبان، تاریخ و فرهنگ به‌عنوان وجه مشترک میان ایران، افغانستان و تاجیکستان شناخته می‌شوند.

تنوع قومی، مذهبی و اختلافات سیاسی دولت‌های فارس‌زبان چالش برانگیز است. از جمله، ایدئولوژی اسلامی ایران بر اساس مذهب شیعه استوار است، در حالیکه ایدئولوژی اسلامی افغانستان دارای اکثریت سنی و اقلیت شیعه (هزاره‌ها) هستند. طالبان به‌عنوان یک گروه افراطی سنی مذهب روابط بسیار پیچیده‌ای از لحاظ مذهبی دارد. تاجیکستان نیز با اینکه یک دولت فارس‌زبان با اکثریت سنی است، اما با گروه‌های اسلام‌گرا، به‌ویژه طالبان و گروه‌های مختلف افراط‌گرا مخالف است، در تاجیکستان محدودیت‌های دینی توسط دولت حاکم وضع شده و دین در نظام حکومتی این دولت نقش ندارد. این تفاوت‌های مذهبی و ایدئولوژیک توانسته مانع از همکاری‌های نزدیک میان این سه دولت شود.

افغانستان از دهه‌ها جنگ داخلی، مداخلات خارجی و گسترش تروریسم رنج می‌برد. سقوط حکومت جمهوری و تسلط دوباره طالبان وضعیت این دولت را بی‌ثبات‌تر کرده و امکان همکاری‌های منطقه‌ای با دولت طالبان را برای تاجیکستان و نسبتاً برای ایران پیچیده ساخته است. گسترش تروریسم در کشورهای فارس‌زبان، متأثر از عوامل داخلی و خارجی متعددی است که در دهه‌های اخیر بر وضعیت امنیتی این دولت‌ها تأثیر داشته است. هر یک از این دولت‌ها با چالش‌های متفاوتی از سوی گروه‌های تروریستی مواجه هستند.

دولت‌های فارس‌زبان با چالش‌های اقتصادی جدی مواجه‌اند که همکاری‌های منطقه‌ای آن‌ها را محدود می‌کند. اقتصاد ایران تحت فشار تحریم‌های بین‌المللی قرار دارد، افغانستان با مشکلات اقتصادی ناشی از جنگ و بی‌ثباتی مواجه است. فقدان زیرساخت‌ها و ضعف پیوندهای اقتصادی، نبود راه‌های ارتباطی

مدرن، محدودیت‌های حمل‌ونقل و تجارت، نبود سیستم‌های بانکی و مالی قوی، امکان تقویت روابط اقتصادی و تجاری را دشوار می‌کند. تاجیکستان نیز با اقتصاد ضعیف و وابستگی شدید به کمک‌های خارجی در وضعیت بهتری قرار ندارد. وضعیت اقتصادی ناپایدار، زمینه‌های مشترک برای سرمایه‌گذاری و همکاری اقتصادی پایدار میان این دولت‌ها را کاهش می‌دهد. از این میان اقتصاد ایران نسبت به اقتصاد تاجیکستان و افغانستان بزرگتر است. اما تحریم‌های اقتصادی علیه ایران مشکلات اقتصادی برای این دولت ایجاد کرده است. با بررسی روابط اقتصادی و تجاری دولت‌های فارس‌زبان هویدا می‌گردد که اقتصاد این دولت‌ها مثل اقتصاد آلمان و فرانسه در اتحادیه اروپا نیست که بتوانند یکدیگر را تحت پوشش قرار دهند.

مداخلات قدرت‌های بزرگ از جمله آمریکا، روسیه و چین در ایران، افغانستان و تاجیکستان معمولاً پیامدهای گسترده‌ای در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی داشته‌اند. این مداخلات اغلب به بی‌ثباتی، توسعه نامتوازن و افزایش وابستگی این دولت‌ها به قدرت‌های خارجی منجر شده است. قدرت‌های منطقه‌ای در تبعیت از قدرت‌های بزرگ با تشکیل اتحادیه منطقه‌ای میان ایران، افغانستان و تاجیکستان مخالف‌اند. هر یک از این دولت‌ها به دلیل منافع خاص خود، در راستای تضعیف اتحاد بین کشورهای مورد بحث عمل می‌کنند و هیچ یک از قدرت‌های جهانی و منطقه نمی‌خواهند هویت مستقل و جدید شکل بگیرد که در تضاد با منافع آن‌ها قرار دارد.

بنابراین، اتحاد منطقه‌ای دولت‌های فارس‌زبان نیازمند بازتعریف هویت‌های ملی و ایجاد گفتمان‌های مشترک است که از طریق کاهش تنش‌های مذهبی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های اقتصادی و دیپلماسی فرهنگی می‌تواند ایجاد شود. شکستن موانع بازدارندگی و هنجارهای ناپسند و ارائه الگوی جدیدی از همگرایی بر اساس مشترکات تاریخی، فرهنگی و زبانی در ابعاد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی که بتواند جایگاه سه دولت فارس‌زبان را در نظم منطقه‌ای و جهانی بهبود بخشد. در این چارچوب، حل و فصل اختلافات سیاسی و اقتصادی بر اساس تعاملات دیپلماتیک، همکاری امنیتی و مبارزه با تروریسم، همکاری در حوزه اقتصاد به ویژه در بخش‌های انرژی و منابع طبیعی با توجه به تشکیل نهاد اقتصادی مشترک، ایجاد کمیته ائتلاف فرهنگی و زبانی و در نهایت همکاری در تقویت نقش منطقه‌ای و بین‌المللی این دولت‌ها پیشنهاد می‌شود.

Reference

- Abbasi Ashghali, Majid & Farrokhi, Morteza. (2009). Analytical Framework for the Concept of Security from a Constructivism Perspective, *Journal of Political Studies*, Year 2, Issue 6: 71-95. {In Persian}
- Abdelal, Rawi, Blyth, Mark & Parsons, Craig. (2005), Constructivism Political Economy, International Political Economic University, PAGE.
- Abolhasan Shirazi, Habibullah, Bagheri, Fardin and Barna, Sirous. (2008), *Historical & Cultural Developments in Central Asia*, Jihad Daneshgahi Publishing, Tehran Branch. {In Persian}
- Ahmadi, Hamid, (2024), Ethnicity and ethnocentrism in Iran, Tehran: Nashre Nye. {In Persian}
- Akram, Major Obaid. (2024), Insights into Pakistan-Afghanistan Relations: Navigating the Taliban's Rise & Regional Politics, *Canadian Forces College*, Ministry of National Defense.
- Ali Abadi, Ali Reza. (1996), *Afghanistan*, Ministry of Foreign Affairs Publication, Tehran, {In Persian}
- Ali Abadi, Ali Reza. (2016), Society & Culture of Afghanistan, *Al-Hoda International Publishing Group*, {In Persian}
- Barfield, Thoms J. (2005), *Remaking Muslim Politics*, Princeton: Princeton University press, www.jstor.org/stable/j.ctt7t9jb.14
- Beeson, Mark. (2019), Donald Trump & Post-Pivot Asia: The Implications of a "Transactional" Approach to Foreign Policy, *Asia Studies Review*, ISSN: 1035-7823, <https://doi.org/10.1080/10357823.2019.1680604>.
- Bekzadeh, Hossein. (2012), Examining NATO's Role in Afghanistan: Opportunities and Challenges, *Master's Thesis*, University of Guilan. {In Persian}
- Bonikowski, Bart. (2016), Nationalism in Settled Times, Harvard University, Cambridge Massachusetts, 02138, 42: 427-449.
- Chandra Babu, Suresh & Akramov, Kamiljon. (2022), Agrarian Reforms & Food Policy Process in Tajikistan, *Central Asian Journal of Water Research*, Vol. 8-1: 27-48. <https://doi.org/10.29258/CAJWR/2022-R1.v8-1/27-48.eng>
- Cheheltani, Maryam, Deuraseh, Nurdeng, Ahmad, Zaid & MS Sabran. (2012), Estimating Ethnic Identities' Importance among Iranian Tribes, *Published by Canadian Center of Science & Education*, Asian social science, Vol. 8, No. 11.
- Cordovitz, Diego & Harrison, Selick S. (1990), *Behind the Scenes of Afghanistan*, translated by Asadullah Shafai, *Al-Hoda International Publishing*, {In Persian}
- Daneshnia, Farhad. (2015), Alexander Wendt's Constructivism: Refusing to Avoid Theoretical Deadlocks in International Relations and Reaching a Middle Way, *Contemporary Political Essays*, *Institute for Humanities and Cultural Studies*, Year 6, Issue 2: 49-74. <https://civilica.com/doc/1292449/>. {In Persian}
- Dashtgerd, Majid, & Khorasani, Parisa. (2022). Joe Biden and the Taliban's Reassertion of Afghanistan: A Preordained Plan or a Strategic Failure? *American Strategic Studies*, 2(2), 43-66. SID. <https://sid.ir/paper/1026833/fa>. {In Persian}
- Firoozi, Seyed Mohammad. (2022), Investigate of the Cultural-Social Similarities between Iran & Afghanistan (with emphasis on disadvantages and opportunities), *Journal of Greater Khorasan Research*, No. 46: 1-12, https://jgk.imamreza.ac.ir/article_149015_898f28b36ced16169db07c4fafa28691.pdf. {In Persian}

- Fonseca Castro, Veronica. (2023), When Great Powers Invade: An Analysis on the Motives & Justifications of Foreign Military Intervention: A Comparative Case Study Between Crises in Eastern Europe & the Greater Middle East, *University of North Carolina*, Chapel Hill, POLI-693.
- Haidari, Ahamd Jahid, Furogh, Mohammad Jamshid, Kunduzi, Mohammad Omer & Anwari, Gulaqa. (2023), Main Factors of Lack of Economic Development in Afghanistan, *International Journal of social science Research and Review*, Vol.6, Issu.2, 1-12, <http://ijssrr.com>.
- Hajian, Khadija. (2023), Contexts and Potentials of Persian Language and Literature in the Regional Convergence of Iranian Civilization and Culture, Case Study: Afghanistan and Tajikistan, *Asian Culture and Art Studies*, Institute for Humanities and Cultural Studies, *Bi-Quarterly Scientific-Research Journal* (Research Article), Year 2, No. 1: 57-74. {In Persian}
- Halliday, Fred. (1999), Soviet Foreign Policymaking & the Afghanistan war: From 'second Mongolia' to 'Bleeding wound', *British International Studies Association*, *Review of International Studies*, 25: 675-691.
- Haqpanah, Jafar and Rahimi, Mohammad. (2011), *Geopolitics of Afghanistan & Regional Developments in West Asia*, Imam Sadiq University Press. {In Persian}
- Hassanpour, Jafar. (2019), *Strategies for Managing Free Zones*, University and Institute of National Defense and Strategic Research Publication. {In Persian}
- Hemmati, Hossein. (2024), The Evolution of The Taliban: A Comparative Study of the Taliban's Approach from 1994 to 2021, *Quarterly Encyclopedia of Political Sciences*, Year 5, Issue 14: 1-34, {In Persian}
- Hosseini, Alireza, Simbar, Reza and Ghorbani Sheikh-Neshan, Arsalan. (2014), Investigating the Opportunities and Challenges of Convergence between Iran and Persian-Language Countries in the Region, *Master's Thesis*, University of Guilan. {In Persian}
- Hosseini, Mir Abdullah, Mohebbi, Hamid Reza, Panahi, Fatemeh, Seyidi, Mirhadi, Buzorgi, Vahid, & Rafati, Mohammad Reza (2011), *Competitiveness of the Iranian Economy and Strategies for Improving It in the World*, Published by the Institute for Business Studies and Research. {In Persian}
- Iranian Commerce of Chamber Research Center. (2023), *Tajikistan's Economic Diplomacy, Macroeconomic Management & Futures Studies*, Tehran. {In Persian}
- Isania, Reza. (2013), Religious Foundations & Citizenship Status in the Islamic Republic of Iran, *PhD Thesis*, Baqir-ul-Ulum University, {In Persian}
- Jafari Far, E. and Zoka Dadgostar, H. (2022). America's economic war against China Emphasizing the constructivist theory. *Journal of Political Strategy*, 6(3), 29-50. https://www.rahbordsyasi.ir/article_164388.html?lang=fa {In Persian}.
- Joharifard, Azadeh. (2010), Iran, Afghanistan and Tajikistan Alliance: Assessing the pothntial of a persian – Speaking association. B.A., *Simon Fraser University*, 2010: 8-109.
- Jung, Hoyoon. (2019), The Evolution of Social Constructivism in Political Science: past & present, SAGE, journals, sagepub.com/home/sgo, P1-10.
- Karami, Jahangir. & Sourtchi, Mohammadreza. (2023). Russia-America Strategic Competition: International Dimensions & Consequences. *Central Eurasia Studies*, 16(1), 295-317. doi: 10.22059/jcep.2023.349654.450104, {In Persian}
- Larijani, Mohammad Javad. (1998), Civil Society in Islamic Rationality, *Journal of Islamic Social Research*, No. 14: 42-69. {In Persian}

- Maghsoudi, Mojtaba & Arab, Monireh. (2019), The Needs for Reconsidering Iran's Relations with the Persian-Language World, *Journal of Southwest Asian Studies*, Year 2, Issue 6: 29-50. {In Persian}
- Mamedova, Nina. (2024), The Economic Situation in Iran on the eve of the 2024 Election, *Institute of Oriental studies of the Russian Academy of Sciences*, Estern Analytics. Moscow, Russia, 14(1): 77-88. <https://doi.org/10.31696/2227-5568-2024-01-077-088>
- Maskoob, Shahrokh. (2006), *Iranian Identity & Persian Language*, Third Edition, Farzan Publishing. {In Persian}
- Mehregan, Nader, Ghaffary fard, Mohammad, kazemi, Sayed Mortaza. (2022) The Role of Economic Sanctions in Trade between Iran and Afghanistan. *Journal of Islamic & Banking*, 11(38): 12URL: <http://mieaoi.ir/article-1-1097-fa.html>, {In Persian}
- Mendoza, Kristin. (2005), Islam & Islamism in Afghanistan, *LOC Classification*, pamphlet BP63. A54.
- Ministry of Industry & Trade. (2020), Afghanistan Trade Report for the Year 2020, *Islamic Republic of Afghanistan*, Kabul, {In Persian}
- Mohammadi, Gholam Mohammad. (2018), *We Are Not All Afghans!*, Saeed Publishing, Kabul. {In Persian}
- Mojtahedi Zanjirabad, Abolghasim & Mohammad Rahim Eyvazi. (2019), The Study of Constructivism Theory in the Field of International Relations & the Necessity to Apply in the Foreign Policy Strategy of the Islamic Republic of Iran, *Strategy Jurnal*, 27(4), Issue 89, 177-205, https://rahbord.csr.ir/article_117609.html?lang=fa, {In Persian}
- Mojtahedzadeh, Pirouz. (2007), *Democracy & Iranian Identity*, Amirkabir Publishing, {In Persian}
- Moshirzadeh, Homeira. (2012), *Development in International Relations Theories*, Seventh Edition, Samt Publications. {In Persian}
- Mousavi, Sayed Ali. (2009), Analytical History of Afghanistan from Zahir Shah to Karzai, Balkh Press. {In Persian}
- Mousavi, Sayed Mohammad & Javadi Arjmand, Mohammad, Jafar. (2022). Causal Mechanism & Methodology of Constructivism in International Relations. *Methodology of Social Sciences & Humanities*, 28(112), 65-78. doi: 10.30471/mssh.2022.7823.2232, {In Persian}
- Mousavi, Sayed Rasool. (2003), *Peace in Tajikistan as Narrated by Documents*, Ministry of Foreign Affairs Publication, Tehran. {In Persian}
- Norouzi, Rhmatulla, Ghaedi, Mohammad Reza, Khodaverdi, Hassan & Keshishian Sirki, Garineh. (2023). The Role & Position of Persian language & Literature in the Cultural Diplomacy of the Islamic Republic of Iran Towards Afghanistan & Tajikistan (2005-2021). *Majlis & Rahbord Journal*, 30(116), 303-340. doi: 10.22034/mr.2022.5232.5004, {In Persian}
- Nourzhanov, Kirill & Bleur, Chrsitian. (2013), Tajikistan A Political & Social History, *ANU E Press*, The Australian National University, <http://epress.anu.edu.au>.
- Ostovar, Afshon P. (2009), Guardians of the Islamic Revolution Ideology, Politics & Development of Military Power in Iran, *University of Michigan*, A Dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of doctor Philosophy (History).
- Panah, Maryam. (2007), The Islamic Republic & the world (Global Dimensions of the Iranian Revolutions), Pluto Press, www.plutobooks.com.
- Political & International Studies Office. (2008), Tajikistan, *Ministry of Foreign Affairs Publication*, Tehran. {In Persian}

- Pourahmadi Meibodi, H. and Jame, A. (2023). Foundations of Constructivist Theory of International Political Economy. *POLITICAL QUARTERLY*, 53(1), 110-83. doi: 10.22059/jpq.2023.338468.1007916. {In Persian}
- Rakhmonov, Abubakr Khasanovich & Akramove, Sharif Yuldashevich. (2024), Current Trends of Foreign Investment in Agriculture of Tajikistan, *Institute for Demographic Research, Labor & Social Relations*. 2024. Vol. 35. Is. 1. P. 101-115. <https://www.researchgate.net/publication/378634860>.
- Rasa, Rahmanullah. (2020), Economic Development in Afghanistan, *international Journal of Management & Humanities*, ISSN: 2394-0913, Vol.5, Issue.2. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>
- Rostami, Mohsen. (2018), *The Treasure of Iranian Peoples*, Pishteban Publications, {In Persian}
- Safavi, S. H., Ansarzadeh, S., Mohammadi, M. R., & Samoudi, A. (2024). Analyzing patterns of American intervention in Iran's economic sectors using Babuk tools, mechanisms, effects and ways out. *American Strategic Studies*, 3(3), 115-152. doi: 10.27834743/ASS.2402.1203.5. {In Persian}
- Sanaei, Mehdi. (2016), Russia: Society, Politics and Government, Second Edition, *Samt Publishing*, Tehran. {In Persian}
- Schmitz, Andrea. (2015), Islam in Tajikistan: Actors, Discourses, Conflicts, stiftung Wissenschaft und politik, *German institute for international & Security Affairs*, SWP, <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssolar-426241>.
- Shafiee, Nozer. (2022). Debt Trap Diplomacy and China's Ambition for Hegemony. *Iranian Research letter of International Politics*, 11(1), 219-245. doi: 10.22067/irlip.2022.21450. {In Persian}
- Shokurzadeh, Mirza. (1994), Tajiks on the Path of History, *Published by Al-Hoda International Publishing Group*.
- Simbar, Reza and Zibaei, Mehdi. (2012), Investigate of the Derogatory Caricatures of the Prophet of Islam in Danish Publications from a Constructivism Perspective, *Journal of World Politics*, V1, 2. https://journals.guilan.ac.ir/article_732.html?lang=en. {In Persian}
- Spooner, Brian. (2012), Persian, Farsi, Dari and Tajik: language names and language policies, *University of Pennsylvania*, 2012: 89-117. https://repository.upenn.edu/anthro_papers/91
- Tehran Commerce of Chamber, Industries, Mines and Agriculture. (2021), Review of Trade Relations of Iran-Afghanistan, *Deputy Office of Economic Studies*, Tehran. {In Persian}
- Thomas, Clayton. (2019), Afghanistan: Background & U.S. Policy, Congressional Research Service, R45818, www.crs.gov.
- Torri, Michelguglielmo, Boni, Filippo & Maiorano, Diego. (2022), Asia in 2022: The impact of the Russia-Ukraine war on Local Crises, *The University of Di Pavia, Asia Maior*, Vol. XXXII.